

Primož Mlačnik

**Tanja Petrović in Jernej Mlekuž (ur.): *Made in YU 2015*.
Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
216 strani (978-961-254-876-6), 19,91 EUR**

Ali lahko zbornik *Made in YU 2015*, v katerem petnajst avtorjev osebne pripovedi združuje z materialno zapuščino Jugoslavije, beremo na nejugonostalgichen način?

Tanja Petrović in Jernej Mlekuž dvoumne odgovore na to vprašanje umeščata v razmerje med socializmom in potrošništvom, estetiko in politiko, med individualne in kolektivne senzorične spomine ter materialnost predmetov, hrane, glasbe, prevoznih sredstev in praks, ki utelešajo dolgoživost in preživelost družbenih, političnih in zgodovinskih procesov. Če resno jemljemo občasno spregledano dejstvo, ki ga naslavlja večina iz študij potrošništva izhajajočih prispevkov, lahko na vprašanje odgovorimo pritrdilno. Ker so se državljani v socializmu zaradi pomanjkljivosti in nezaželenosti domačih objektov potrošnje zgledovali po zahodnih modelih potrošnje, lahko njihovo hrepenje primerjamo z današnjim hrepenenjem, ki je še vedno usmerjeno v »mitično državo, imenovano Tujina« (Gospodinov 2015: 158). Po drugi strani pa gre v študijah potrošništva, ki družboslovne in humanistične discipline združujejo z osebnimi refleksijami, več kot le za nostalgično, »nereflektirano, površno fetišizacijo objektov potrošnje« (str. 10).

V središču prispevkov so osebni spomini in avtorske raziskave, ki preučujejo spreminajoči se odnos med ljudmi in predmeti. Predmeti, ki utelešajo zgodovino avtoštoparskih izletov, kramlja-jočega upočasnjevanja časa in Titove smrti, s črno-belimi fotografijami bralcu po benjaminovsko približujejo prostorsko-časovno razdaljo, do katere ne moremo ostati ravnodušni ravno zato, ker podpirajo subjektivne izkušnje dveh različnih resničnosti, kot jih doživljajo avtorji. Razcep Jugoslavije je mnoge predmete dekonstekstualiziral in rekonstekstualiziral ter nekaterim tudi radikalno spremenil statuse. Zaradi teh razlogov se prispevkov neizogibno drži nekoliko fetišistični značaj, čeprav poskusi konzerviranja inventarja predmetov niso obdani z banalno, ampak študiozno nostalgijo, ki obravnavanih objektov ne ločuje, ampak jih združuje v smiselno celoto, ki povečuje intenzivnost afektivnega odnosa do sveta. Ker »besedila na straneh, ki sledijo, poskušajo prav to – na novo odkriti zgodovino nas samih« (str. 12), lahko prispevke delno umestimo tudi v diskurz melanholije, za katerega je značilno, da se »fragmentarni objekti, osiromašeni od sveta, prikazujejo kot mrtvi objekti, ki so podrejeni kontemplaciji, ki jih investira z novimi, arbitrarnimi pomeni« (Benjamin 1998 v Benčin 2016: 106), ki so ključni za ponovno katalogizacijo sveta.

Avtorji v prispevkih pokažejo, da se simbolni pomeni različnih objektov na prehodu iz socializma v kapitalizem niso spremenili po načelu arbitrarnosti, ampak po načelu geopolitičnih in ideoloških sprememb. Obstajajo pa tudi nekateri izdelki, katerih pomen se ni radikalno spremenil: Cockta, katere zgodovino razišče Polona Sitar, je še vedno simbol jugoslovanske potrošniške revolucije, kontroverzni Vučko, o katerem piše Mirt Komel, še vedno uteleša duh sarajevskih olimpijskih tiger in »aktualno, utopično sedanjost« (str. 182).

O tovrstnem utelešenju piše tudi Nikola Janović Kolenc, ki analizira spremembo statusa kulinarčne institucije jugoslovanske kuharice, ki jo je z vstopom Hrvaške in Slovenije v Evropsko unijo iz gastronomskega diskurza in knjižnih polic eliminirala balkanizacija preostalega dela bivše skupne države. Kljub temu pa se jugoslovansko kuhinjo ponovno izumlja (gl. str. 95), saj gre tudi nostalgija skozi želodec, čemur pritrjuje Franc Trček, ki v svojem prispevku dopolni mitološko razsežnost jugoslovanske kuharice. Trček priznava, da je nostalgija čutna izkušnja, ki se intenzivira ob hitrih družbenih spremembah, ki so spremljale jugoslovansko živilsko industrijo, kjer se danes *retro* okuse skuša nadgraditi z *repro* strategijami. Pomen Gavrilovićeve paštete poveže s spominom na avtoštoparsko svobodo, ko »čas ni bil apriorna kategorija duha« (str. 23), pomen kave Divke, o kateri poglobljeno piše Tanja Petrović, pa poveže s siromaštvom.

Petrovičeva v prispevku raziskuje socialne, simbolne, ideološke in demarkacijske razsežnosti poimenovanja in pitja kave pred razpadom Jugoslavije in po njem. Ob številnih antropoloških študijah primerov ugotavlja, da je integrativna vloga kave v kapitalizmu oslabiljena. Čeprav kava na prostorih Jugoslavije ostaja močan simbol prijateljstva, vzdrževanja vezi, pogovora ter ponovne izgradnje skupnosti in odpuščanja (str. 33), v neoliberalnih družbah prevzema vlogo goriva (*coffee to go*), ker ljudem, ironično, kakor jim je včasih primanjkovalo kave, pri-manjkuje časa, ki je postal dobrina, zaradi katere se izničujejo razlike med delom in prostim časom. Hitrejši tok kapitalističnega časa pa je ikoniziral, restavriral in retrofuturiziral tudi fiča, socialističnega avtomobilskega heroja, katerega majhne prostorninske mere so postale premajhne za svet, v katerem se je horizont sanj premaknil onstran umikajočega se Zahoda, piše Martin Pogačar.

Breda Luthar in Maruša Pušnik se ukvarjata z zgodovino jugoslovanske potrošnje kavbojk in na različnih ravneh Hallovega krogotoka kulture preučujeta zgodovino lokalnega prisvajanja, »mojstrovanja« (str. 45) kavbojk, ki so bile fetišizirane zaradi potrošnje ideje o kavbojkah, kulturnih reprezentacij in simbolnih pomenov: od generacijskega revolta do večje samoreprezentativne egalitarnosti. Ugotavljata, da so jugoslovanske kavbojke prek reciklaže in ponovne oživitve socialističnih blagovnih znamk poblagovljene, in to na način, ki povsem nevtralizira simbolne dimenzije kavbojk iz preteklosti. Spreminjajoče se simbolne dimenzije raziskuje tudi Jernej Mlekuž na primeru bureka, ki je kljub statusu »naturaliziranega priseljenca« (pica burek) v Sloveniji nosilec orientalističnih, nacionalističnih, ksenofobnih in drugih negativnih konotacij, čeprav po Levi-Strausovi kulinarični klasifikaciji spada med kompleksnejšo hrano. Mlekuž dokumentira kolonizacijo bureka prek kranjskega bureka, marginalizacijo pa prek njegove odsotnosti iz Slovenskega etnološkega leksikona.

Ildiko Erdei razišče zgodovino družbenih razsežnosti fenomena, ki ga najdemo le še v muzejskih katalogih, saj je načelo »naredi sam« postalo potrošniška strategija. S kombinirano sobo se je v socializmu skušalo reševati stanovanjsko problematiko, danes pa se prav prek njene odsotnosti iz materialne resničnosti mladim do tridesetega leta približuje bridko estetiko socializma. O drugačni vrsti izginotja, o tem, da nekateri objekti ne morejo skozi designifikacijo in resignifikacijo, ki nastopi z menjavo družbenopolitičnega sistema, piše Dora Komenović. Zaradi liminalnosti knjig, kakršna je Jugoslovanska enciklopedija, dovolj široka, da lahko v njej hranimo revolver, so v postsocialistični Hrvaški nad ideološkimi knjigami izvedli sistematični in seveda ideološki knjigocid.

Ana Panić sledi spremembi namembnosti rdečega Kioska K67, ene od ikon jugoslovanskega dizajna, kjer pokaže, da objekti brez svetov niso nujno fetišistični, ampak da se melanholični značaj drži nenačrtne in pohlepne urbanizacije, ki proizvaja začasna mesta, v katerih ni prostora za starinske objekte in prizorišča začasnih objektov. Eden od takšnih objektov, ki je tudi v Jugoslaviji zasadel mesta čakalnic in uradov, je stol Nika Kralja, pionirja povojnega industrijskega oblikovanja, o katerem piše Tanja Radež.

Zanimivo spremembo odnosa med jugoslovanskimi objekti in postsocialističnim svetom pa naslavlja tudi prispevek Dina Bauka, v katerem avtor pripoveduje o odnosu do besede Hajduk kot do osebne stvari, ki je kljub temu da zajema spomin na družinsko upočasnjevanje časa z gledanjem črno-belih burlesk in na prijateljsko navdušenje nad nogometom morala izgubiti mesto v njegovem svetu, ker se je po letu 1989 pričela polniti s pomeni iz tuje malhe – z nacionalizmom in etnično vojno.

Kot Giorgi Gospodinov zapiše v romanu *Fizika žalosti* (2015), človekova sposobnost za empatijo upada premosorazmerno s količino življenja, saj jo sčasoma nadomesti zbirateljska obsesija, pred katero svarita urednika v uvodni besedi. Zato pričujoča zbirka osebnih spominov in kritično reflektirana inventura materialnih objektov ni izredno čtivo le za preučevalce kulturnega spomina in jugonostalgiike, ampak tudi za bralce, ki so se rodili na prepihu. Ker avtorjem dobro uspe ujeti izgubljeno prostorsko-časovno razsežnost, lahko v tuje spomine o življenju v Jugoslaviji kot v svoje

lastne vstopajo tudi otroci kapitalizma. In to brez prestižnega rdečega potnega lista, o katerem piše Valter Cvijić.

Literatura:

Benčin, Rok (2016): *Melancholy, or the Metaphysics of Fictional Sadness*. *Filozofski vestnik* 37 (1): 101–117. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

Gospodinov, Giorgi (2015): *Fizika žalosti*. Ljubljana: Beletrina.

Zarja Protner

Kaarle Nordenstreng in Daya Kishan Thussu (ur.): Mapping BRICS Media. Milton Park, Abingdon, Oxon, New York: Routledge, 2015. 268 strani, (ISBN 978-1-138-02624-7), 36,25 USD

Zbornik *Mapping BRICS Media* si zada ambiciozno nalogo celostne opredelitve medijev v hitro rastočih ekonomijah sveta – državah BRICS (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska in Republika Južna Afrika) – ter ocene njihovega vpliva. Odgovoriti želi na ključno vprašanje globalizirane medijske realnosti: ali mediji v državah BRICS predstavljajo protitež hegemonskim diskurzom zahodnih oziroma še posebej ameriških medijev? V prvem delu se avtorji posvečajo konstelaciji BRICS v mednarodnih odnosih in njenemu vplivu na preoblikovanje globalnih komunikacijskih tokov. Vendar teoretski konceptualizaciji držav BRICS umanjka bistven zaključek o tem, kaj koncept BRICS pravzaprav je – avtorji v razpravi BRICS nekoherentno pojmujejo kot institucijo, organizacijo, koncept, telo, formulacijo, kar nekateri od njih tudi problematizirajo. Pri tem, kot na primer izpostavi Jyrki Käkönen, gre tudi za vprašanje, ali se BRICS kot organizacija zavzema za kolektivne cilje, še posebej nasproti Zahodu, ali gre za institucijo, ki jo njene članice v glavnem izkoriščajo za svoje individualne cilje. V poziciji držav BRICS je zaznati željo po reformiranju mednarodnih institucij in rušenju dominantne pozicije ZDA, hkrati pa ne odstopajo od tradicionalnih vestfalskih vrednot. Avtorji v zborniku pridejo do zaključka, da so nacionalni interesi v ospredju delovanja držav BRICS, največji izziv kolektivnemu delovanju v mednarodnih odnosih pa državam predstavlja predvsem nekohezivnost skupine. Države namreč predstavljajo preveč heterogeno koalicijo in med seboj pogosto tekmujejo na globalnem polju mednarodnih odnosov. Zaradi raznolikosti medijskih krajin držav BRICS ne moremo obravnavati kot koherentno ali na kakršen koli način unikatno skupino, kot ugotavlja Colin Sparks. Čeprav je koncept BRICS geopolitična realnost, kot institucija nima moči, da bi resnično izzvala hegemonski položaj ZDA in nadvlado Zahoda, ponudila ideološko alternativo neoliberalizmu ter ustvarila nov mednarodni red.

Potencial vpliva na globalne komunikacijske tokove se kaže v interesu držav BRICS po sodelovanju pri gradnji komunikacijske infrastrukture in aktivne vloge pri obvladovanju svetovnega spleta (Internet governance). Avtorji poudarjajo, da so se predvsem po razkritjih Edwarda Snowdena o nadzorovanju elektronskih komunikacij države BRICS zavzele za decentralizacijo ideološke in institucionalne nadvlade ZDA v globalnih komunikacijah. Kljub temu pa infrastrukturni razvoj z idejo o komunikacijski povezavi in alternativni politični formaciji v globalnem komunikacijskem vladovanju niso prinesli dovolj oprijemljivih rezultatov, pri čemer imajo pomembno vlogo politična, ekonomska in ideološka razlikovanja med državami. Ključna ovira je predvsem dihotomija med